

ність за їх порушення. Уголовно-правовий аспект [Текст]: науково-практич. посіб./ О. А. Дворянкін. – М.: Издательство «Весь Мир», 2002. – 464 с. 3. Коваленко А. А. Уголовно-правовая охрана авторских и смежных прав [Текст]: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / А. А. Коваленко; Московская академия МВД РФ. – М., 2001. – 202с. 4. Київська міліція знищила піратський осередок [Електронний ресурс] / Хрештатик. Київська муніципальна газета. – 2007. – №226(3216). – Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/3216/news/1199286487.html>. – Назва з екрана. 5. Кучерук В. Дванадцять миттєвостей піратства [Електронний ресурс] / В. Кучерук. – Режим доступу: http://mvsinfo.gov.ua/events/2005/05/051905_1.html. – Назва з екрана. 6. Кримінальна справа № 1-217 за 2004 р. Архів Жовтневого місцевого суду м. Дніпропетровська. 7. Першиков Ю. Жертва закона «Об авторских и смежных правах» [Електронний ресурс] / Ю. Першиков // Courier.com.ua – всеукраїнська інтернет-газета. – 2002. – Режим доступу: http://www.ukrinter.com/gn_article.asp?ID=6620&NID=4&LEVEL=3. – Назва з екрана. 8. Кримінальна справа № 1-698 за 2001 р. Архів Київського місцевого суду м. Харкова. 9. Кримінальна справа № 1-754 за 2006 р. Архів Дзержинського місцевого суду м. Харкова. 10. Протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності: (ст.ст. 176, 177, 227, 229 КК України) [Текст]: науково-практичний посібник / С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, Р. П. Томма, В. І. Барко – К.: КНТ, 2006. – 192с. 11. Корнева Е. Мелодии для сотовых телефонов – новый способ использования музыкальных произведений [Текст] / Е. Корнева // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2002. – № 9. – С. 45–48. 12. Кримінальна справа № 1- 620 за 2007 р. Архів Кіровського місцевого суду м. Дніпропетровська.

Надійшла до редколегії 18.08.08

В. П. Давній

СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Слово «самогубство» так міцно увійшло в щоденний вжиток, що може здаватись, ніби значення його загальновідоме й не потребує уточнень. Насправді ж побутова лексика настільки двозначна, що потребує додаткового опрацювання, щоб не наразитись на прикрі непорозуміння. Стан смертності від самогубств давно викликає обґрунтовану тривогу, проте й досі немає серед науковців і навіть суїцидологів (науковців і практиків різних галузей, діяльність яких пов'язане з вивченням самогубств) єдиного розуміння його природи та причин, немає також єдності дій. А тому дана проблема залишається актуальною для кримінально-правових досліджень.

Тематика доведення до самогубства є ще досить молодою порівняно з іншими у сфері кримінального права. Хоча й за цей незначний період часу досить багато вчених здійснили фундаментальні дослідження, які дали поштовх до вивчення цього питання й надалі. Серед них такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Л. М. Шестопалова, Р. З. Авакян, І. А. Алієв, М. К. Аніянц, С. В. Бородін, М. І. Загородніков, Н. М. Ярмиш, В. М. Бурдін, В. Женунтій, О. С. Лісова, Е. Шнейдман та ін.

У даній роботі ми спробуємо дослідити, які ж соціальні та психологічні проблеми в Україні впливають на розгляд у суді справ

про доведення до самогубства. Дюркгейм Е. стверджує, що кожна соціальна група має тільки її притаманний специфічний нахил до самогубства, який неможливо пояснити ні психофізичною конструкцією індивідів, ні впливом природного середовища [1, с. 24]. Самогубство є складною формою поведінки, на яку впливають як психологічні, так і соціальні чинники.

Залежність індивіда від соціального оточення та власної психіки зумовлює його схильність чи відсутність такої до суїцидальних тенденцій та дій. Існує думка деяких науковців, що суїцидні настрої у більшості випадків виникають в основному на перехідних етапах життя: підлітковий період, юність, отримання професії, створення сім'ї, вагітність та пологи, переїзд та переміна роботи, вихід на пенсію, важка хвороба та смерть одного з подружжя, перестарілий вік та потреба в догляді [2, с. 33] Вищевказані етапи є передбачуваними, а тому особа, яка має на меті довести до самогубства потерпілого, може підготуватись до цього, виробити план дій та методику поведінки. Наприклад, це можуть бути такі випадки, як звільнення з роботи, доведення до банкрутства, небажана вагітність, розлучення, подружня зрада тощо.

А. Е. Орбан-Лембрик та Н. В. Абдукова вважають, що зміни в соціальному середовищі, а саме так звані кризові та відносно спокійні етапи існування суспільства впливають на кількість самогубств. На кризових етапах, коли загострюються соціально-економічні та політичні проблеми, кількість самогубств збільшується, і навпаки. Отже, суїцид є наслідком стану суспільства на конкретному етапі його розвитку [3, с. 85]. Статистичні показники щодо вчинення самогубств по Україні з 1995 року мають такий вигляд: 1995 р. – 14,6 тис. чол.; 1996 р. – 15,3 тис. чол.; 1997 р. – 15,0 тис. чол.; 1998 р. – 14,9 тис. чол.; 1999 р. – 14,5 тис. чол.; 2000 р. – 14,6 тис. чол.; 2001 р. – 13,2 тис. чол.; 2002 р. – 12,5 тис. чол.; 2003 р. – 12,3 тис. чол.; 2004 р. – 11,3 тис. чол.; 2005 р. – 10,6 тис. чол.; 2006 р. – 10 тис. чол.; 2007 р. – 10,2 тис. чол.

Як ми бачимо, з 1996 р. відбувається постійне зниження кількості самогубств, але при цьому ми не можемо стверджувати, що соціально-економічна та політична ситуація в країні є стабільною і в державі не було кризових етапів, і все ж кількість самогубств в Україні зменшувалася. Хоча, з іншого боку, зростання інфляції та нестабільна політична обстановка в 2005–2006 роках призвела до незначного приросту числа самогубств у цей період.

С. В. Зіновієв вважає, що зростання кількості самогубств можна пояснити, тим, що після розпаду Радянського Союзу сформувалось три типи особистостей: «загублена» людина з домінуючим бажанням уникнути чергової невдачі; «новий росіянин» з головним пріоритетом у вигляді грошей та влади та «криміногенний»

тип з високою схильністю до імпульсивності, агресії і негайного отримання задоволення [2, с. 35].

Спробуємо розглянути дане питання з іншого боку. Не може бути різних видів доведення до самогубства, якщо фактори, від яких це залежить, також не мають відмінного характеру. Одна причина або група причин не можуть давати в одному випадку певний наслідок, а в іншому – зовсім відмінний від попереднього, адже в такому випадку перший наслідок буде відрізнитись від другого і цим самим ми прийдемо до заперечення причинності. Якщо констатується відмінність між причинами, то повинна констатуватись і відмінність між наслідками. Отже, ми можемо встановити класифікацію чинників, які впливають на доведення до самогубства.

Проблема доведення до самогубства є цілісною, але кожна кримінальна справа з цього приводу є індивідуальною, і при постановленні вироку суд повинен враховувати соціальні чинники при вирішенні питання про винуватість особи у вчиненні даного злочину. На нашу думку, такими є: сімейні, побутові та матеріальні обставини, службові, трудові, політичні, ідеологічні та релігійні відносини.

Всі ці чинники особа, яка має на меті довести до самогубства потерпілого, враховує і створює таку кризову ситуацію, з якої потерпілій буде бачити тільки один вихід – самогубство. Це може проявлятися у антисоціальній направленості в поєднанні з нестерпним та жорстоким поведінням, домінування економічних інтересів, витіснення нормальних пізнавальних, естетичних, творчих та духовних потреб і подача їх у спотвореному вигляді: як екстремальне мистецтво, сектантство, наркотизація. Створення у особи викривленого образу себе, світу та своїх дій у ньому. Чи можемо ми зробити з вищевказаного висновок, що злочинець, який має на меті довести жертву до самогубства, повинен володіти неабиякими психологічними знаннями, чи можливо його дії є підсвідомими, залежать від характеру та певної ситуації. На нашу думку, особа, яка діє з прямим умислом на доведення потерпілого до самогубства, все ж таки повинна добре вивчити особу, знати її слабкі психологічні сторони і в залежності від цього виробляти стратегію дій. І навпаки, коли суб'єктивна сторона даного злочину характеризується у формі необережності, то особа може і не розуміти своїх психологічних впливів на потерпілого, а просто отримувати задоволення від приниження потерпілого чи своєї фізичної переваги над ним.

У Чернівецькій області у 2006 р. від самогубств загинуло 97 осіб. Кількість загиблих від самогубств чоловіків у 7,8 рази більша, ніж жінок (86 чоловіків та 11 жінок). Більшість випадків самогубств зареєстровано в сільській місцевості 63,9%. Серед по-

мерлих від самогубства 77,3% особи працездатного віку, 21,6% – старше працездатного.

У 2007 р. в області від самогубств загинуло 105 осіб, серед них особи у працездатному віці становили 75,2%.

Враховуючи вищенаведені дані, мабуть, варто задати питання, чому особи працездатного віку частіше закінчують життя самогубством, більша кількість самогубств в сільській місцевості, які чинники на це впливають і яке це має значення для розгляду справ в суді про доведення до самогубства? При розслідуванні даної категорії справ органами досудового слідства, при розгляді її в суді необхідно встановити можливі мотиви суїциду, тобто це наслідок трудових, службових, політичних, ідеологічних чи релігійних відносин, або ж це були побутові, сімейні чи матеріальні обставини. Дуже важливо у цьому випадку не робити поспішних висновків побачивши в житті самогубця деякі факти, котрі свідчать, що він міг упасти у відчай, і подальша перевірка може бути припинена з посиланням на те, що суб'єкт з певного часу зазнавав фінансових труднощів, або мав сімейні проблеми. Така сумнівна інформація може бути підставою для пояснення причини самогубства. А отже, мотиви, які правомірно чи не правомірно визнають такими, що призвели до самогубства, насправді можуть не становити істинної причини самогубного акту.

Життя в сільській місцевості значно відрізняється від життя в містах. Отже, можна вважати незаперечним той факт, що суспільні чинники самогубства в обох цих соціальних групах між собою значно відрізняються, але мотиви завжди залишаються однаковими. Як зазначалось вище, у Чернівецькій області хоча і вищий відсоток самогубств серед сільського населення, але чинники суїциду відзначаються однаковою в обох випадках природою. Насправді ж, мешканців міст та сіл спонукають до вчинення самогубства зовсім різні причини. Можна сказати, що вони вказують на ті риси індивіда, які найдужче сприяють впливові зовнішнього чинника, здатного призвести до самогубства. Але для того, щоб звертати увагу на чинники самогубств у окремих суб'єктів, спочатку варто дослідити природу різних суспільних середовищ (родини, релігійних конфесій, політичних рухів тощо), де відбуваються коливання суспільного показника суїциду.

Виходячи із статистичних даних щодо вчинення самогубств серед сільського та міського населення в Чернівецькій області за 2006–2007 рр., можна погодитись з думкою Л. Е. Орбан-Лембрик та Н. В. Абдюкової щодо кризових та відносно спокійних етапів існування суспільства [3, с. 85] і цим самим спробувати пояснити більшу кількість самогубств серед сільського населення Чернівецької області, де основна маса працездатних жителів сіл не працюють. Велика кількість населення виїхала за кордон на заробітки.

Всі ці обставини загострили соціально-економічну обстановку в сільській місцевості, і як наслідок – велика кількість розлучень, неможливість працевлаштуватись.

Як же це може впливати на розгляд у суді справ про доведення до самогубства? Мабуть, все ж таки особа, яка має на меті довести до самогубства потерпілого, враховує соціально-економічні умови життя індивіда та буде використовувати їх для досягнення своєї мети. Вона буде створювати таку зовнішню ситуацію, за якої потерпілий буде зазнавати сімейних негараздів, страждати від ображеного самолюбства чи від бідності або хвороби, буде мучитись від докорів сумління тощо. Отже, це можуть бути ті чинники, які зумовляють самогубство, але при цьому та значна роль, яку вони відіграють у прийнятті фатального рішення, ще не може бути доказом їхньої ефективності. Так, можна навести безкінечну кількість обставин, котрі можуть вважатись чинниками доведення особи до самогубства, оскільки вони досить часто супроводжують цей акт та у житті відбуваються найрізноманітніші і найсуперечливіші події, котрі однаковою мірою можуть послужити підставами для доведення до самогубства. Але чи варто визнавати цю причинність основними характеристиками, які спільні для всіх цих подій? Життя людини загалом складається із суперечностей та різних клопотів, і немає жодних підстав робити висновок, якої ж саме інтенсивності повинні сягнути ті чи інші страждання і довести особу до самогубства. Немає таких прикрощів, які б вони не були, значні чи незначні, про які ми могли б сказати, що вони зроблять життя людини нестерпним, так само не можливо зробити висновок про те, що вони безумовно призведуть до самогубного акту. Відомо, що одні люди можуть перебороти найстрашніше лихо, а інші накладають на себе руки від найдрібніших проблем. Мабуть, у цьому випадку правильною буде думка Е. Дюркгайма про те, що той, хто зазнає найтяжчих злигоднів, не може бути тим, хто завдає собі смерть [1, с. 371]. Виходячи з цього очевидним є висновок, що найбільший ворог для людини – заможне та спокійне життя, і набагато простіше довести до самогубства саме таку особу, ніж ту, яка вже пережила значні життєві труднощі. Але не можна відкидати і того, що навіть у морально сильних людей можуть виникнути такі особисті ситуації, використавши які можна довести їх до самогубства. А тому ті чинники, за допомогою яких можна впливати на індивідуальний стан особи, все ж таки залежать від природи суб'єкта, тобто від його біологічної конституції та фізичних ознак. Також має велике значення інтенсивність, з якою необхідно впливати на потерпілого суїцидогенними факторами, що в свою чергу може послужити випадковим чинником доведення до самогубства.

Статистичні дані за 2006 р. у Чернівецькій області засвідчують, що більше половини самогубств особи скоїли після 40 років. Тобто суб'єкт, проживши кілька вікових періодів стає більш доступним впливу соціальних чинників, що в свою чергу вказує на більшу ймовірність стати жертвою такого злочину, як доведення до самогубства.

Список літератури: 1. Еміль Дюркгайм. Самогубство. Соціологічне дослідження. – К., 1998. 2. Старшенбаум Г. В. Суицидология и кризисная психотерапия. – М., 2005. 3. Психологія суїциду: Посібник / За ред. В. М. Москальця. – К., 2004. 4. Костецький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. – Чернівці, 2008. 5. Кошинець В. В., Марчак В. Я. Спеціальні психологічні знання в кримінальному процесі: теоретичні засади та практичні проблеми: Навчальний посібник. – Чернівці, 2007. 6. Ярмыш Н. Н. Уголовно-правовая ответственность за доведение до самоубийства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 1992. 7. Буткевич М. Н. Практика – основа познання и критерий истины. – М., 1952.

Надійшла до редакції 07.08.08

О. І. Пашинін

ПІЗНАВАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСОБИ ДІЯЛЬНОСТІ У ДОСУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Актуальність теми статті обумовлена тим, що 8 квітня 2008 р. Президентом України ухвалена Концепція реформування кримінальної юстиції України (далі – Концепція), у Вступі до якої зазначено, що «докази у кримінальному провадженні – фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку встановлюється наявність або відсутність події злочину, кримінального (підсудного) проступку, винуватість особи та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження. Визнання зібраних фактичних даних доказами у справі має здійснюватися виключно судом у присутності і за безпосередньої участі сторін обвинувачення та захисту» [1]. Такий підхід до визначення поняття доказів обумовлює потребу дослідити питання щодо засобів пізнавальної діяльності у досудовому провадженні, за допомогою яких устанавлюють фактичні дані, котрі можуть бути визнані доказами у справі.

Мета цієї статті – визначити види пізнавальних процесуальних засобів досудового провадження у кримінальному процесі України. Для досягнення даної мети треба виконати такі **завдання**: 1) проаналізувати результати досліджень учених-процесуалістів щодо видів пізнавальних процесуальних засобів у досудовому провадженні; 2) дослідити, яким чином співвідносяться пізнавальні засоби дослідного провадження і досудового розслідування.

У досудовому провадженні згідно з чинним законодавством використовують два види пізнавальних процесуальних засобів діяльності: 1) дослідчі пізнавальні дії; 2) слідчі дії.